

kaszait, hogy lerakhassák ivartermékeiket. Az egyedenként lerakott ikrák száma elérheti akár a 40–120 ezret is. A fiatal jászkeszegek táplálékát kezdetben állati eredetű (zooplankton) és algákból (fitoplankton) álló parányi táplálékszerkezetek alkotják, majd fokozatosan kialakul a felnőtt egyedekre jellemző mindenevő táplálkozás. A kifejlett egyedek táplálékát főleg szerves törmelék, növényi részek és vízbe hulló rovarok, esetenként halak alkotják. A nyáron főként egyedül vagy kisebb csapatokban élő faj egyedei a hideg beköszöntével ismételten nagyobb csapatokba verődnek, hogy a mélyebb szakaszokon húzódoó vermelőhelyeken együtt telelhessenek át.

Érdekesnek mondható, hogy az ugyanazon nembe tartozó balinnal (*Leuciscus aspius*) gyakorta összeívik. A Magyar Haltani Társaság *Mit fogtam?* rovatát olvasva évente több alkalommal is találkozhatunk a horgászok által küldött, cápászerű vérvörös úszóval és relatíve kis szájjal rendelkező jász x balin hibridek fotóival.

A lassú növekedésű halfaj akár 20 évig is élélhet, ebben az életkorban pedig az 50 cm-es testhosszt is elérheti. A magyarországi horgászrekordot egy 3,86 kg-os jász tartja, amely a Keleti-főcsatornán akadt horogra 1995-ben.

A természetesvízi halászat megszűnését (2016. január 1.) megelőzően a halászsákmányban jelentős szerepet töltött be, napjainkban pedig továbbra is a kedvelt horgászhalak egyike. Előszeretettel alkalmaznak horgászata során úszós készséget és lebegtetett csalikat, illetve hosszú eresztéken kínált gilisztacsokrot, a kevésbé áramló vizeken azonban a legyező és pergető horgászata is igen nagy népszerűségnek örvend. Kedvező időjárási és táplálkozási feltételek mellett egész évben horgászható faj. Gasztronómiai tekintetben kissé sárgás húsa közepes mértékben tartalmaz szálkákat, sűrűn irdalva, paprikás lisztben kisütve, illetve a halászlé alaplevében kiválóan mondható.

Tógazdaságokban külföldön, főleg Lengyel- és Oroszországban szívesen tenyésztik, kiemelve alacsony téli oxigénigényét, azonban „*pontycentrikus*” hazánkban tenyésztése nem igazán kap teret. Egynyaras ivadékeit szintén külföldön toxikológiai vizsgálatoknál alkalmazzzák. Xantorisztikus (narancsos árnyalatú) változata, az arany orfa a XX. század elején élénk színe, igénytelensége és a vízfelszín közelében folytatott táplálkozása miatt az akváriumok és kerti tavak kedvelt halának számított az akkor még drágán beszerezhető trópusi halak helyett.

Somogyi Dóra–Antal László–Nyeste Krisztián

Az Év Madara, a cigánycsuk

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) több mint 40 éve indította el az *Az Év Madara* elnevezésű programját, amellyel egy-egy arra érdemes madárfaj megóvásának és fennmaradásának szükségességére kívánja felhívni a figyelmet.

Míg korábban az egyesület szakmai testülete jelölte ki ezt a fajt vagy akár fajcsoportot (hiszen voltak már gyűjtőnéven a fecskék, illetve a cinegék is Az Év Madarai), az utóbbi időkből a korszellemnek megfelelő internetes szavazás dönt erről. Némiképp irányított a választás: az érdeklődők idén is három jelölt, a kis őrgébics, a sordély, valamint a győztesként kihirdetett *cigánycsuk* közül választhattak. Mindhárom faj a mezőgazdasági területekhez kötődik, de a cigánycsuk hazánkban gyakoribbnak mondható a többi jelölthöz képest.

A szavazás révén valójában nem is ez az apró madárfaj került a fókuszba, hanem az az agrártájnak nevezhető „élőhelytípus”, ahol jellemzően megtalálható. A gázos árokpartok, beszántatlan táblaszegélyek, visszahagyott mezsgyék, kősa bokrosok adnak otthont e veréb méretű madárkának, amely néhány évtizede még minden magaslaton ott csettegett. Tipikus vártamadár: apró rovarokból álló táplálékára kórókon, oszlopokon ülve figyel és ezekről leugorva csap le.

Bár hazánkban törvényes oltalom alatt áll (természetvédelmi értékét 25 000 Ft-ban határozták meg), ez vajmi kevés a fennmaradásához. Az elmúlt évtizedek (bizonyos támogatósi formáinak köszönhetően) egyre intenzívebbé váló mezőgazdasági gyakorlata aggasztó mértékben felerősítette az agrártájban élő fajok csökkenését. Ez természetesen nem csak a madarakra vonatkozik, ám az ide vehető fajok – s köztük a kedves kis cigánycsuk – azok, amelyek számunkra szembeötlő módon tudnak hiányozni, és kellően jól mérhető az állományuk csökkenésének mértéke. A már említett szegély-élőhelyek eltűnése mellett a táplálékul szolgáló gerinctelenek (férgék, pókok, rovarok stb.) drasztikus csökkenése is okot ad arra, hogy egyre kevesebb helyen kerülnek elének a honi tájra amúgy igen jellemző madárfajok, köztük a cigánycsuk.

Számos rovarevő madárfajt sújt a vonulással összefüggő problémakör, ami az ún. Száhel-jelenség néven ismert. Ennek lényege, hogy a hosszú távú (a Szaharát átrepülő) vonulók számára végzetes hatású, amikor a nagy sivatag utáni Száhel térségébe megérkezve – az egykori táplálékban gazdag élőhelyek helyett – a sivatagi körülményekhez hasonló kietlenséggel szembesülnek az intenzív tájhasználat, az iparszerű mezőgazdaság és a klimatikus helyzet változása miatt. Ez a fajta (logikusan szintén jelentős állománycsökkenést okozó) hatás a cigánycsuk esetében elmarad, lévén madarunk rövid távú vonuló: a telet az európai és észak-afrikai Mediterráneumban tölti. Az őszi vonulás szeptember-októberben zajlik, bár az adott évben kelt fiatalok kóborlása már augusztus táján elkezdődik. Tavasszal az első példányok (jellemzően a területfoglaló hímek) egész korán, február végén, március első napjaiban megérkeznek, de egyes példányok akár át is teleshetnek.

A cigánycsuk a sík-, domb- és alacsony hegyvidékek nyílt, gázos-bokros területein él, a zárt erdőkből és a monokultúras agrártájból alapvetően hiányzik. Hatalmas – Európán kívül Ázsia és Afrika jelentős részét magában foglaló – elterjedési területén számos alfaja él, ezeket nemrég három fő fajhoz csatolták, s még tudományos neveiket is megváltoztatták. Lényegében a nálunk élő cigánycsukot a tudományos nevezéktanban a *Saxicola rubicola*, a nemzetközi madártanban elfogadott angol nevén pedig *European Stonechat* névvel illetik – bár erről a madarak szerencsére mit sem tudnak és boldogan élnek, legalábbis ahol hagyják őket. Ehhez nem is kell túl sokat tenni, csak amit a józan ész diktál.

Természetesen nagyságrendi különbség van az egyéni és az iparszerű tevékenységek között, de a sok kicsi sokra megy! Mindazonáltal a nagyüzemi mezőgazdaság keretein belül is alkalmazható lenne olyan természetkímélő gazdálkodási módszer,

A cigánycsuk
(Selmecei Kovács Ádám felvétele)

ami az „*élni és élni hagyni*” elvnek megfeleltethető. Ilyen többek közt a szegély-élőhelyek meghagyása, sőt, ezek területének valós növelése a mezőgazdasági táblák szegélyének kezeletlenül hagyásával vagy a gyepek és gazosok égetésének elfelejtésével. Ám ha körülzünk saját házunk táján, akkor is van mit tenni! Egyénileg, de egy-egy kisebb (mondjuk település szintű) közösséget is érintően fontos lenne a kora tavaszi árokpartégetéseknek, a minden áron való területrendezéseknek, a bokorcsoportok eltüntetésének vagy minden fűvel borított terület heti rendszerességű „leborotválásának” véget vetni és a jelenleginél ésszerűbben működni. Ezt a 2021. év madara, a cigánycsuk örömet adó jelenlétével, egyszerű, de kedves énekével és a számunkra nem túl vonzó ízeltlábúak korlátozásával fogja meghálálni.

Summázva: a cigánycsukot alapvetően az itthoni változások, elsősorban az intenzív tájhasználat és az iparszerű mezőgazdaság hatásai (rovarirtók, kemikáliák használatából eredő problémák) sújtják, olyannyira, hogy a ma is még 200 ezer pár körüli állománya az 1999–2019 közötti 21 évben 54%-al csökkent! Ezért jogosan lett tehát Az Év Madara – ezzel is ráirányítva a figyelmet a természeti környezet egyre gyorsuló romlására, amelyen mindenképp változtatnunk szükséges!

További információk Az Év Madaráról (és még sok minden másról) a Magyar Madárta-ni és Természetvédelmi Egyesület oldalán találhatóak: www.mme.hu

Selmezi Kovács Ádám

HÍREK

Folyik a mohácsi tömegsír feltárása. A mohácsi csata pontos helyszínének meghatározásához, a törökökkel harcoló katonák azonosításához és sorsuk bemutatásához is hozzájárulhatnak azok a vizsgálatok, amelyekbe a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) több kutatócsoportja is bekapcsolódhat. A Mohácsi Történelmi Emlékhely területén található, hármas számú tömegsír feltárását 2020 nyarán kezdték el a Janus Pannonius Múzeum szakemberei, a munkálatokba szeptemberben bekapcsolódtak az SZTE Embertani Tanszékének antropológusai is. A jelenleg ismert öt mohácsi tömegsír közül a hármas számú a legkisebb, mintegy 15 négyzetméteres. A csontmaradványok azonosítása óriási szakmai kihívást jelent az antropológusoknak – hangsúlyozta Pálfi György tanszékvezető. A tömegsír 1976-os vizsgálata során a szakemberek úgy becsülték, mintegy 130 embert temethettek itt el. A december 2-án befejeződött helyszíni munkák alapján Pálfi György azonban azt valószínűsíti, ennél lényegesen több, háromszáz körüli csontváz lehet a sírban. A tömegsír antropológiai vizsgálata 2021 tavaszán folytatódhat. (MTI)

Hatezer éves kincsek a rézkorból. Aranytárgyakat találtak egy hatezer éves rézkori temető feltárásakor a bükkábrányi lignitbánya területén a miskolci Herman Ottó Múzeum régészei. A feltárt három női sírból több mint egy tucat lelet került elő, elsősorban karikás és kúpos lemezcsüngők, amelyek egykor egy fejdísz részei lehettek. (MTI, 2021. márc. 5.)